

Kavrak O'simligini Foydali Xususiyatlari

Mamadoliyev Ikrom

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Tibbiy kimyo kafedrası o'qituvchisi

Karimova Asalxon

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Farmatsiya fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola Respublikamiz hududida o'tgan asrda iqlimlashtirilgan, dorivorlik va oziq-ovqat ahamiyatiga ega kovrak va sassiq kovrak turlarini, kelib chiqish xususiyatlari, geografik tarqalishi va bioekologiyasini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqot natijalaridan biridir. Bu o'simlikning ildizi guli poyasi va meva tanasi shifobaxsh xususiyatiga ega. Uning shirasi tarkibidagi modda yuqori fiziologik faoliyatga ega moddalar mavjud.

Kalit so'zlar: kovraki, sassiq kovrak, polisaxarid moddalar, yelim smola, surunkali diareya, sariq kasallik, alopesiya, biofaol birikma ko'histon xavfli o'smalar.

Kirish. Kovrak - (Ferula) turkumi selderdoshlar (soyabonguldoshlar)- Apiaceae (Umbelliferae) oilasiga mansub bo'lib, ko'p yillik o't o'simligi. Kovrakning yer yuzida 160 dan ziyod turlari, O'rta Osiyo respublikalarida 104, mamlakatimizda esa 50 turi uchraydi. Smola - yelim olishda sassiq kovrak, Kuhiston kovragi kabi turilari ishlatiladi.

Ziradoshlar (soyabonguldoshlar) oilasiga mansub bo'lib, ko'p yillik o'tlar turkumi. O'zbekistonda 45 turi o'sadi. Sassiq kovrakning bo'yi 1 metr, ildizi sholg'omsimon, diametri 15 sm atrofida uchraydi. Poyasi tik, yo'g'on, ichi kovak, yuqori qismi shoxlangan. Ildizoldi barglari bandli, 3 bo'lakli, poyadagilari maydaroq, ketma-ket joylashgan. To'pguli yirik, sharsimon, diametri 20 sm, yon to'pgullari maydaroq. Erta bahorda gullaydi. Mevasi - ikki bo'lakli. Cho'llarda o'sadi. Ildizidan olinadigan yelim (smola)dan astma va ba'zi nerv kasalliklarida ishlatiladigan dori tayyorlanadi.

Kovrak respublikamizning Toshkent, Surxondaryo, Qashqadaryo, Jizzax, Navoiy, Buxoro viloyatlari hamda Qoraqalpog'iston Respublikasining qumli cho'llar, adirlar, tog'lar va tog'oldi yalangliklarda, soz tuproqli yerlarda o'sadi.

Tabiatda sassiq kovrak (Ferula assa-foetida L.) keng tarqalgan bo'lib, yelim-smola asosan shu turdan olinadi. Bu dorivor o'simlik tabobatda bemor organizmiga ijobiy ta'sir etuvchi biologik faol modda hisoblanadi. Dorivor vositalar sifatida o'simliklarning ildizi, bargi, po'stlog'i, guli, mevasi, shirasi va boshqa qismlaridan foydalaniladi.

Kovrak urug'ining qaynatmasi (urug'i xuddi supurginikiga o'xshash malla rang, shakli ham shunga o'xshab ketadi) 3 mahal 50 grammdan ichilsa, ona suti ko'payadi. Shirasiga anjir qo'shib yeyilsa, sariq (gepatit) kasalligini tuzatadi. Yelimiga murch, sirka qo'shib, yomon sifatli yaralarga surilsa, foyda qiladi. Soch to'kilishiga ham o'ta foydalidir.

Kovrakning yelim-smolasi xalq tabobatida o'pka sili, o'lat, zaxm, ko'k-yo'tal, tish og'rig'i, asab va boshqa kasalliklarni davolash uchun, hamda quvvat beruvchi, balg'am ko'chiruvchi va gijja haydovchi dori sifatida qo'llaniladi. Ilmiy meditsinada kovrak yelim-smolasi – "assafetida" nomi bilan kukun, emulsiya va tindirma (nastoyka) holida og'riq qoldiruvchi, balg'am ko'chiruvchi, quvvat beruvchi va tinchlantiruvchi vosita sifatida ishlatiladi va ko'pgina davlatlar farmokopeyasiga kiritilgan.

Sharq mamlakatlarida Eron, Pokiston, Afg'oniston va Hindiston kovrak shirasi va ildizi oziq-ovqat sanoatida ziravor sifatida, kosmetika sanoatida attorlik vositalari ishlab chiqarishda ishlatiladi.

Kuhiston kovragi kabi turlari ishlatiladi. Sassiqlik kovrakning bo'yi 1 metr yo'g'on ichi kovrak yuqori qismi shoxlangan. Poyalari maydaroq ketma-ket joylashgan erta bahorda gullaydi, mevasi esa 2 bo'lakli o'sadi. Ildizidan olinadigan yelim smoladan astma va bazi nerv kasalliklarda ishlatiladigan dori tayyorlanadi. Ma'lumki, dunyo miqiyosida farmasevtika korxonalarida ishlab chiqarilayotgan dori vositalarining taxminan 50% dorivor o'simliklar xomashyosidan bo'lgan talabni keskin oshishiga sabab Sassiqlik kovrak "anjudan" nomli o'simlikning shirasi bo'lib Misrda uni Abu Kabir deb atashadi. Eng sifatli kovrak yelim smolasi bu qizil, kuchli hidi (sarimsoq piyoz kabi) bor kovrakdir. Ba'zilar ana shu hidi sababli xush ko'rishmaydi. Boshqa kovrak turlarini bundan ham kuchli noxush hidi bo'ladi. Kovrak o'ziga tortish hissiga ega bo'lib go'sht hajmini kichraytiradi va uni titkilab tashlaydi. Boshqa daraxt shiralariga nisbatan uning tabiati eng issiq va eng siyrak shuning uchun u kuchli so'rish tasiriga ham egadir.

Kovrakning foydasi juda ham ko'p bo'lib, u tibbiyotda bebaho sanaladi. Qadimda odamlar eng ko'p uning bazi foydali tomonlari haqida yaxshi bilishgan, qolgan foydasi haqida esa deyarli hech qanday ma'lumot yo'q. Sassiqlik kovrak shilimshiq chiqadigan balg'am tashlatadigan ta'sirga ega ko'krak qafasini tozalab ovozni tiniqlashtiradi, uni suvda eritib ichsa xirillagan ovoz ochiladi. Bundan tashqari u surunkali yo'tal va xronik ovoz xirillashishga qarshi yordam beradi. Zaharga qarshi dori kovrak davo hisoblashadi. Kovrakni zahar tasiriga qarshi himoya sifatida ichish mumkin.

Shuningdek, zaharlangan o'q uchi yetkazgan ochiq jarohatlarga ham uni surib zahar tasirini yo'q qilish mumkin, chayon chaqqanda esa uni iliq o'simlik moyiga qo'shib aralashtirib chaqqan joyga surtish kerak. Kovrak ko'rish qobilyatini yaxshilaydi, katarakta ko'z kasalliklari va shishlarini davolaydi. Agar tez-tez yoshlansa ko'z yoshlarni oldini oladi, davolaydi. Agar uni yemirilgan tishga qo'ysa, u o'g'riqni oldini oladi. U quloq og'riqlarini, quloqning yiringlashishi, karlik, quloqning shang'illashini davolaydi. Buning uchun uni qaynatib quloqqa tomizish shart. Kovrak artrit va bo'g'im og'rig'ini davolashda yordam beradi. U asab kasalliklarini davolashda samarali vosita hisoblanadi.

Masalan yuz falaji bor bemorlarda uni yuz terisiga surtib singdirmoq kerak. Oddiy falajlik va bel og'riqlarida asablar zaiflashganda ham yordam beradi. Agar uni suyuq dori sifatida ichsa yoki malham dori sifatida surtsa son boldirlar sohasidagi og'riqlarni bartaraf etadi.

Sassiq kovrak qonni tozalaydi va bezgakni yo'q qiladi ichga qabul qilganda kovrak boldirlarni chiqaradi qorin bo'shlig'ida turib qolgan qonni tozalaydi. Bundan tashqari kovrakni juda ko'p ajoyibotlari bor, sanchiqlarni yoq qiladi surunkali diareyadan aziyat chekayotgan bemorlar uni 2 gr miqdorda tanovul qilib dardlaridan qutilishlari mumkin, ichaklardagi yaralarni davolashda yordam beradi, ichdagi qurtlarni ham chiqaradi.

Bundan tashqari, u jigar va oshqozon uchun ham foydalidir. U ichki shishlarni jumladan zararli suyuqliklarni so'rishda yordam beradi. Istiqso sariq kasali bor bemorlarda taloq shamollashini davolaydi va organizimda ushlanib qolgan zararli bug'larni (bod va suyuqlik zarracha)larini chiqartiradi.

Xulosa. Kavrak turli xil xavfli va qattiq bo'lib qolgan o'smalarni yo'q qilishda ko'maklashadi. Hozirgi kunda tibbiyot saraton va boshqa kasalliklarni davolashda kovrakdan foydalanib kelmoqda va bu yaxshi natijalarni berib kelmoqda.

Kosmetologiya sohasida undan temiratki, sepkil, so'gal va chandiqlarni yo'q qilishda keng ko'lamda foydalaniladi. Alopesiya (soch to'kilishi)da esa u iste'mol sirkasiga aralashtirilib qo'llaniladi.

Ibn Sino bobomiz bu o'simlikka shunday ta'rif bergan.

“Kovrak urug'ining qaynatmasi 3 mahal 50 gr ichilsa suti ko'payadi, olingan shirasiga anjir qo'shib yeyilsa gepatet kasalligi tuzatiladi” deb aytishgan.

O'zbekistonda 1kg kovrak urug'i 200\$ ga baholanadi. Bu o'simlik ekilgandan keyin 8oydan 5 yilgacha ildizi qalinlashadi va keyin undan bemalol foydalana olamiz. O'simlik shirasidan yelim shirasi sifatida farmasevtikada keng foydalanib kelinmoqda.

Hindiston davlatiga eksport qilinganda ular dori darmon va ziravorlar tayyorlashda keng foydalanilmoqda 1 gektar maydon uchun 200\$ va 250\$ dollorga urug' sotib olib 1 gektar maydonga ekilganida 100.000\$ daromad ko'riladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Orifxonova M Toshkent, Fan nashriyoti. 2019 - yil 345- bet
2. Guinness book of records progress ,1991 Indiana University .2009
3. Internet manbalari
4. [https://t.me/Fanlar Akademiyasi](https://t.me/Fanlar_Akademiya)
5. <https://uz.m.wikipedia.org> 6. <https://uzpharmagency.uz//xs.uz> 7. https://www.uz_nature.uz